

**Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка**

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Національний університет «Львівська політехніка»

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

Херсонський державний університет

Управління освіти і науки

Сумської обласної державної адміністрації

Глухівський міський відділ освіти

Відділ освіти Глухівської районної державної адміністрації

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

***III Всеукраїнської науково-практичної конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»***

Глухів (10-11 листопада 2016 року)

УДК 159

ББК 88.4

А 43

Рекомендовано до друку кафедрою психології (протокол № 5 від 27.10.2016 р.) та радою факультету педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 03.11.2016 року)

Редакційна колегія:

О. Є. Блінова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету;

М. Й. Варій – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

Я. О. Гошовський – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

С. Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

В. М. Поліщук – доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

В. М. Чернобровкін – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Відповідальні за випуск:

Н. М. Ільїна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

А. В. Журавель – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Т. М. Євменова – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

А 43 **Актуальні проблеми практичної психології** : збірник статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Глухів, 10-11 листопада 2016 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : О. Є. Блінова, М. Й. Варій, Я. О. Гошовський, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. В. М. Поліщук. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2016. – 162 с.

У збірнику опубліковані статті III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми практичної психології», яка відбулася на кафедрі психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка 10-11.11.2016 року.

УДК 159

ББК 88.4

Публікації, як правило, подаються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність поданої інформації покладається на авторів.

©Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, 2016

ЗМІСТ

Абасалієва О. М. Основні психологічні особливості етнічної толерантності українців.....	5
Андрушко Я. С. Емпіричне дослідження психологічної готовності магістрантів до викладацької діяльності	6
Барсуковська М. В. Гендерний підхід у вихованні дітей дошкільного віку	13
Бородіна К. І. До проблеми спадкових хвороб та їх вплив на психічне здоров'я людини	17
Ваврисюк Ю. Б., Кульчицька Н. Б. Соціально-психологічна і християнська підтримка сімей військовослужбовців, що втратили рідних під час бойових дій в АТО.....	20
Візнюк І. М. Соціально-психологічні чинники професійної толерантності особистості.....	24
Гедзур А. С. Психолого-педагогічні особливості військовослужбовців строкової служби в нових соціальних умовах їх життєдіяльності.....	29
Гріньова О. М. Психологічні особливості етнічного розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу.....	33
Донець С. І. Теоретико-психологічний аналіз генези уявлень про духовність особистості.....	36
Дятленко Н. М. Педагогічні підходи до формування ціннісного самоставлення у дошкільників	41
Євменова Т. М. Гендерні очікування як суттєва перешкода для реалізації жінок у сфері політики.....	44
Журавель А. В. Консультативна діяльність як форма роботи психолога системи освіти.....	50
Зінченко О. В. Особливості реалізації програми комбінованого тренінгу поняттєвого мислення в підлітковому віці.....	55
Ільїна Н. М. Психологічні чинники конфліктних ситуацій у молодшому шкільному віці.....	59
Кабиш М. Ю. Психофонетика: психолінгвістичний аспект дослідження поетичного тексту.....	63
Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В., Шаповалова В. С. Психологічна компетентність викладачів вищих навчальних закладів медичного та фармацевтичного спрямування як фактор професіоналізму.....	66
Коваленко О. Г. Психологічні особливості схильності літніх осіб до суперництва в міжособистісному спілкуванні.....	70
Комендра А. М. Вікові кризи у ранньому дорослому віці.....	75
Кордонська А. В., Полонська О. В., Будяк Т. А. Професійна адаптація молодого викладача.....	79
Коренєва Ю. П. Психологічне ставлення до материнства в період вагітності.....	82

Коробка Л. М. Підвищення адаптаційного потенціалу спільноти в процесі адаптації до умов і наслідків воєнного конфлікту	87
Король В. С. Роль навчальних та професійних інтересів при підготовці психологів у вищій школі	91
Кравченко О. Д. Мотиваційні характеристики розвитку професійної готовності майбутнього педагога	95
Кривопишина О. А. Гендерні відмінності розвитку емоційно-негативного стану ревнощів особистості юнацького віку	99
Кулеша-Любінець М. М., Барабашова А. П. Психологічне благополуччя підлітків, переселених із зони збройного конфлікту	104
Маланьїна Т. М. Соціальний інтерес як професійно значимий мотив практичної діяльності психолога.....	108
Мисник С. О. Особливості спілкування юнаків у період переживання вікової кризи.....	112
Носова І. Є. Психологічні особливості дослідження вікових криз	115
Панченко О. І. Методи підвищення стресостійкості	118
Поліщук В. М. Парадокси молодшого шкільного віку, або про його справжні вікові межі.....	122
Поліщук О. В. Дельфінотерапія як метод реабілітації.....	124
Поліщук С. А. Практичні аспекти психологічного супроводу переживання особистістю кризових ситуацій.....	126
Помилуйко В. Ю. Вікові кризи в дорослому віці.....	129
Рашковська І. В. Діагностика та профілактика конфліктних ситуацій як один з найважливіших напрямів роботи психолога в школі.....	133
Рябко Ю. В. Формування критичного мислення у студентів як стратегічне завдання психологічної служби вищого навчального закладу...	137
Тарасова Т. Б. Особливості методики психологічної освіти педагогів	142
Ткаченко Н. М. Імідж вчителя іноземної мови як соціально-психологічний феномен і предмет наукового дослідження.....	148
Цінько С. В. Розуміння усного повідомлення як психологічний процес ...	151
Шейко Г. Д. Дослідження феномена «толерантності» у майбутніх педагогів	154
НАШІ АВТОРИ	159

2. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа / Г. В. Ф. Гегель – М.: Наука, 2000 – 495 с.

3. Гончаренко М. С. Валеопедагогические основы духовности. Уч. пос. / М. С. Гончаренко – Х.: Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2007. – 394 с.

4. Фомина З. В. Человеческая духовность: бытие и ценности [Текст] : [монография] / З. В. Фомина ; М-во культуры Российской Федерации, Саратовская гос. консерватория им. Л. В. Собинова. – 2-е изд., перераб. – Саратов : Саратовская гос. консерватория им. Л. В. Собинова, 2015. – 228 с.

Дятленко Н. М.

УДК 373.2.015.3:159.922.73

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО САМОСТАВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Пропонується система концептуальних педагогічних підходів, що здатні позитивно вплинути на процеси самопізнання та вироблення ставлення до себе у дошкільників.

Ключові слова: самоповага, самопізнання, ціннісне самоствавлення, образ-Я, індивідуальний досвід.

Сьогодні особливо актуально звучить теза щодо гуманізації освіти, необхідності модернізації її цілей та принципів, оновлення змісту, вдосконалення навчально-виховних технологій. Державна політика в галузі дошкільної освіти спрямовує фахівців у галузі вікової та педагогічної психології на пошук оптимальних шляхів особистісного розвитку дошкільників, розкриття механізмів формування їхньої життєвої компетентності.

Усе частіше погляди звертаються на нові практичні та світоглядні орієнтири, серед яких формування у вихованців таких особистісних цінностей, як власна гідність, самоповага, справедливість, свобода та ін. Аналіз наукових джерел, зокрема, праці І. Д. Бега з проблеми розвитку моральної самосвідомості [1], М. Й. Боришевського – з проблеми механізмів саморегуляції [2], О. Л. Кононко – особистісний розвиток дошкільників [3], С. Є. Кулачківської – емоційні взаємини дітей і дорослих [4], С. П. Тищенко – емоційно-ціннісне самоствавлення [5], показав існування в науковців сталого інтересу до вказаної проблеми.

Виклад основної частини дослідження. На етапі теоретичного аналізу сутності самоповаги та вироблення концептуальних підходів до організації експериментального дослідження було з'ясовано, що остання є наслідком інтеграції та узагальнення дитиною переживань: окремі, тимчасові переживання об'єднуються та узагальнюються і перетворюються на стійке емоційне ставлення до себе [4; 5;]. В емоційно-ціннісному компоненті

образу-Я поряд співіснують переживання щодо ставлення до себе різної міри узагальнення. Самоповагу, як інтегровану та узагальнену характеристику, схематично можна подати у вигляді середнього кільця піраміди, де верхні її частини – когнітивний і конкретні складові емоційного компоненту обумовлюють нижню частину останньої – самоповагу, яка в свою чергу впливає на глибинну об'єктивність, чіткість верхньої частини (когнітивно-емоційний компонент образу-Я) та певною мірою на нижчу її частину: саморегуляцію [5].

Таким чином, існують певні причино-наслідкові зв'язки між окремими структурними компонентами самообразу, що підтверджує необхідність використання комплексного підходу до розвитку самоповаги в контексті становлення, розвитку і збагачення образу-Я. Джерелами розвитку стійкого емоційного самоствавлення є знання дитини про себе та тимчасові епізодичні переживання свого Я, що отримуються нею під час різноманітних відносин з оточуючими та в предметно-практичній діяльності. В емоційному компоненті «накопичуються» різного «роду» переживання щодо свого Я: ті, що потрапили безпосередньо і ті, що опосередковано, через когнітивну складову. Трансформація короткочасних епізодичних емоційних реакцій на стійке емоційно-ціннісне ставлення здійснюється самосвідомістю на основі процесів інтеграції та узагальнення, що є певною мірою усвідомленими і в цілому зорієнтованими на вироблення позитивного ставлення до себе.

Було взято до уваги ряд концептуальних позицій щодо особливостей процесів самопізнання та вироблення стійкого самоствавлення в дошкільників, зокрема: про існування тісного зв'язку між цілісним емоційно-ціннісним компонентом і окремою його складовою – самоповагою. Сутність його полягає в тому, що характер емоційно-ціннісного ставлення до себе в структурі образу-Я визначає постійну «стратегію» відносно себе, яка виявляється в актуалізації тих мотивів і переживань, викликаних дією зовнішніх чинників, що найбільшою мірою сприяють підтриманню рівня самоповаги [3].

Суттєвим доповненням до теорії питання є думка низки психологів про те, що ставлення до себе може існувати лише в системі тих конкретних зв'язків з іншими людьми, в яких реалізується життєдіяльність особистості як суспільної істоти. Визначальними чинниками зовнішнього середовища, що опосередковують становлення самообразу, отже і самоповаги, автори називають індивідуальний досвід дитини, отриманий нею в процесі предметно-практичної діяльності та досвід її спілкування з іншими людьми.

За останніми даними науковців, особлива роль у вихованні ціннісного ставлення до себе належить спілкуванню вихователя і вихованця [3]. Вважається, що спілкування безпосередньо впливає на емоційний компонент образу-Я, викликаючи до життя різноманітні переживання щодо себе. За умови саме такого спілкування дитина стикається із конкретно-практичною орієнтацією іншої людини стосовно неї самої, і таким чином, починає краще себе розуміти.

Психологи звертають увагу на здатність дітей на ранніх стадіях онтогенезу виробляти ставлення до себе і шляхом безпосереднього присвоєння тих знань і ставлень, які є у дорослого щодо неї. Вважається, що саме таким чином на характер самоставлення можуть впливати значущі люди: батьки та вихователі, які транслують дитині тип ставлення – приймаюче чи неприймаюче.

Аналіз результатів спостереження за особливостями взаємодії педагогів з дітьми на предмет здатності перших підтримувати і розвивати самоповагу дошкільників, дав можливість зробити такі узагальнення:

1) організовуючи різноманітну діяльність і спілкування вихователі певною мірою дбають про самоповагу дітей, демонструючи шанобливе ставлення в мовному спілкуванні, періодичне підтримання успіхів, починань окремих дітей; створюючи умови для здійснення виборів; забезпечуючи визнання у зв'язку із проявленими самостійністю, старанністю, вимогливістю до себе у предметно-практичній діяльності. Втім названі прояви ставлення до дітей мають епізодичний і обмежений за змістом характер, демонструються педагогами спрощено й безсистемно;

2) педагоги недостатньо уважно ставляться до цінностей дітей, пов'язаних із процесом і результатом предметно-практичної діяльності, зокрема, часто демонструють байдуже ставлення до самовираження за рахунок проявленої незалежності від допомоги, старанності, вимогливого ставлення до якості виготовленого продукту. Фактично не спостерігаються підтримка та схвалення дітей у зв'язку із названими якостями;

3) практика оцінювання у більшості випадків не має особистісно орієнтованих ознак, значна частина особистих досягнень дітей не помічається і не визнається педагогами. Діти самі часто стають ініціаторами оцінювання, при цьому частіше чують оцінки, що мають формальний характер (вихователі схвалюють дитячу роботу, не вдивляючись у неї, використовуючи одні й ті самі слова для всіх), є упередженими (позитивні оцінки дістаються одним і тим же, часто безпідставно, водночас як реальні досягнення окремих дітей не помічаються). Широко застосовується такий прийом, як виокремлення «зразкових» дітей і порівняння з ними інших. Часто педагогічна оцінка має невербальний характер, утім є досить виразною і зрозумілою дітям (знизування плечима, сердитий вираз обличчя, кивання головою, безнадійний змах рукою);

4) як нешанобливе ставлення до дітей оцінили: фізичне (вихователь частіше знаходиться над дитиною у фізичному просторі) і психологічне (беззаперечна правота педагога, його непогрішимість, однозначність оцінок, безапеляційність суджень) – домінування вихователя над дитиною; несумісний з поняттями про гідність особистості характер покарань, що певною мірою є проявом насилля над природою дитини-дошкільника: чи то це було штучне позбавлення дитини можливості рухатися, чи емоційна агресія. Спостереження показали, що найчастіше причиною покарань було

прагнення дітей задовольнити характерні для віку потреби: у грі та іграшці, у достатній активності, у самоствердженні, у визнанні.

На основі сказаного можна зробити *висновки*, що цінніше самоставлення в такому прояві, як самоповага дитини, є наслідком трансформації та інтеграції зовнішніх впливів та внутрішньої активності індивіда. Отже, говорити про сприятливі педагогічні підходи до розвитку самоповаги у дітей варто з позицій обговорення проблеми активізації процесів самопізнання та вироблення ставлення до себе, створення умов для успішної предметно-практичної та ігрової діяльності з метою збагачення позитивними уявленнями про себе, зміни системи педагогічних орієнтирів та цінностей.

Література

1. Бех І. Д. Біля витоків сутності особистості / І. Д. Бех // Шлях освіти. – 1999. – №2. – С. 10–14.
2. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников: Автореф. дис... д-ра. психол. наук: 19.00.01 / М. И. Боришевский. – К., 1992. – 77 с.
3. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільників (Системний підхід): [монографія] / О. Л. Кононко – К.: Стилос, 2000. – 336 с.
4. Кулачківська С. Є. Гуманістичний підхід: теорія і практика / С. Є. Кулачківська, Л. Г. Подоляк // Дошкільне виховання. – 2000. – №10. – С. 3–4.
5. Тищенко С. П. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як структурний компонент образу Я / С. П. Тищенко // Психологія: Респ. наук.-метод. збірн. – К. : Радянська школа, 1983. – Вип. 22. – С. 3–19.

Євменова Т. М.

УДК 159.92.2.1

ГЕНДЕРНІ ОЧІКУВАННЯ ЯК СУТТЄВА ПЕРЕШКОДА ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК У СФЕРІ ПОЛІТИКИ

З'ясовано зміст перешкод, пов'язаних з очікуваннями жінок-лідерів при їх реалізації в депутатських корпусах місцевих рад. Показано, що політики обох статей очікують від жінок менш ефективної роботи, що негативно впливає на їх реалізацію.

Ключові слова: політичне лідерство, жіноче лідерство, гендер, теорія Е. Іглі.

Проблеми участі жінок у політиці та жіночого політичного лідерства в Україні стали темою багатьох практичних обговорень, дискусій, конференцій, семінарів, а також окремих досліджень. До цієї проблематики звертались соціологи Г. В. Саєнко, О. В. Іващенко, Н. В. Лавриненко,